

Περιήγηση

Είναι δύσκολο να προσεγγίσω τον τόπο της καταγωγής μου αντικειμενικά. Οι πραγματικές εικόνες που ξεδιπλώνονται μπροστά μου, πλέκονται με μνήμες, αισθήσεις, εντυπώσεις του παρελθόντος και προσδοκίες για το μέλλον και παραμορφώνουν, ωραιοποιούν ή σκοτεινιάζουν την εικόνα. Για τους περισσότερους η περιοχή της Λάρισας είναι μια μονότονη, επίπεδη, ημερημική και πάντως αφόρητα ζεστή χώρα. Όμως, όπως στα περισσότερα πράγματα, και ειδικά στο ταξίδι, κανείς πρέπει να ξεπεράσει το προφανές για να φτάσει στο ουσιαστικό.

Το πέρασμα στη Θεσσαλία

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
ikonderma@hotmail.com
www.planetikon.gr

Η κοιλάδα των Λειβήθρων οδηγεί από το οροπέδιο της Καρυάς στο Αιγαίο πέλαγος.

«... τα ξημερώματα που έφθασα, η Λάρισα ανάδινε μια παράδοξη κι απροσδόκητη γοητεία, που δεν μπόρεσαν να την σβήσουν από τη μνήμη μου οι κατοπινές εντυπώσεις. Κοιμισμένη μέσα στην απέραντη σιγή της ατέρμονης πεδιάδας της, ήταν σαν εμποτισμένη από το γαλάζιο χρώμα της χαραυγής και τη δροσερότητα του αμόλυντου αέρα των βουνών της. Παρουσίαζε, έτσι, κάτι το αέρινο και το παραμυθένιο. Οι μιναρέδες της λόγιζαν τον πρωινό ουρανό, όπου πετούσαν, αργοί και μεγαλόπρεποι, οι διακοσμητικοί πελαργοί. Η γυμνότητα της ατέλειωτης πεδιάδας έδινε στην πρωινή γαλήνη της μια προέκταση ονείρου...»

Κώστας Ουράνης

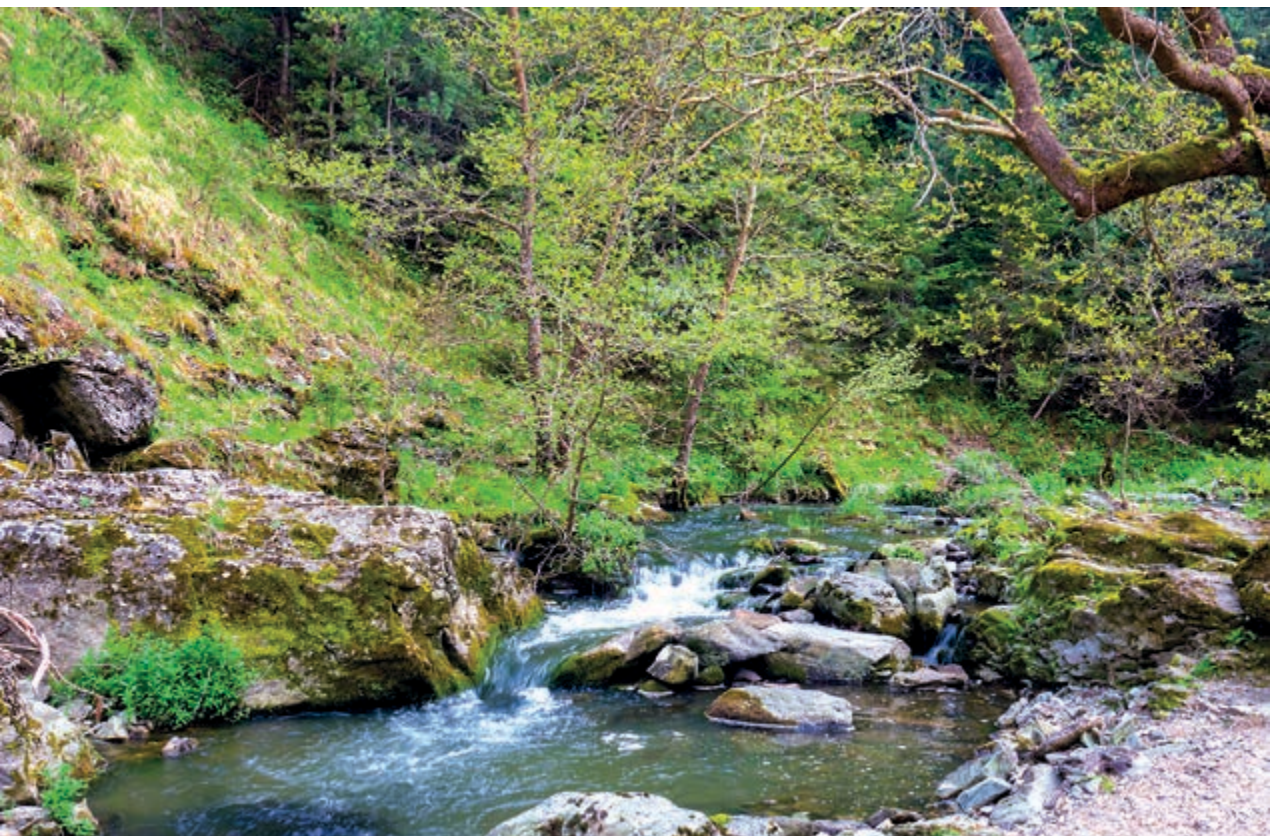
Το πέρασμά μου στη Θεσσαλία είναι στην κυριολεξία «πέρασμα». Προερχόμενος από τον βορρά μπορεί κανείς να εισέλθει στο νομό της Λάρισας μόνο διασχίζοντας τους επιβλητικούς όγκους του **Ολύμπου**, του **Τίταρου** και της **Όσσας** που σχηματίζουν ένα εντυπωσιακό ορεινό τείχος. Οι κοιλάδες των **Τεμπών**, των **Λειβήθρων** και της **Πέτρας** αποτελούν από ανατολικά προς τα δυτικά τους φυσικούς διαδρόμους που οδηγούν σε έναν άλλο τόπο, πολύ διαφορετικό από την Μακεδονία. Ο μύθος πλέκεται με την γεωλογική ιστορία και μιλά για μια εσωτερική λίμνη που καταλάμβανε ολόκληρη την σημερινή θεσσαλική λεκάνη. Η διαβρωτική δράση των υδάτων ή και η σεισμική δραστηριότητα επέφερε τον σχηματισμό των Τεμπών, γεγονός που συνέβη πριν από 400.000 χρόνια περίπου, στην Πλειστόκαινο εποχή. Η ελληνική εκδοχή του κατακλυσμού, κατά την οποία ο βασιλιάς

της Θεσσαλίας **Δευκαλίων** και η σύζυγός του **Πύρρα** ήταν οι μόνοι που σώθηκαν από την οργή του Δία που προκάλεσε την μυθική πλημμύρα, αντλεί την έμπνευσή της πιθανά από την γεωλογική ιστορία της Θεσσαλίας. Θυμάμαι σαν σε όνειρο τον θείο μου **Κώστα** να μου λέει πως στις πλαγιές των βουνών πάνω από τον **Τύρναβο** υπάρχουν ακόμη τεράστιοι μεταλλικοί χαλκάδες όπου οι αρχαίοι δέναν τα καράβια τους. Οι ορεινοί όγκοι που περικλείουν την θεσσαλική λεκάνη αποσάθρωθηκαν με την πάροδο των χιλιετιών και τα υλικά τους σχημάτισαν την γνωστή μας εύφορη πεδιάδα, που θα αποτελέσει μια από τις πρώτες εστίες συγκέντρωσης ανθρώπων στον ελλαδικό χώρο.

Όταν ο χρόνος μου το επιτρέπει όμως, επιλέγω να διασχίζω την κοιλάδα των Λειβήθρων. Οι λόγοι πολλοί. Για αρχή, η ομορφιά του τοπίου. Καθώς αφήνω την εθνική οδό στο ύψος της **Λεπτοκαρυάς** και στρέφομαι δυτικά προς τα βουνά, το βλέμμα μου ξεκουράζεται στο απίστευτο πράσινο του δασωμένου Ολύμπου και

στο γαλάζιο του Θερμαϊκού και του ουρανού. Εδώ θέλει ο μύθος να γεννήθηκε και να πέθανε ο **Ορφέας**, ο πιο προικισμένος μύστης, μουσικός και τραγουδιστής της αρχαιότητας. Αγαπημένος τόπος των Μουσών, σήμερα απομένουν υπολείμματα της αρχαίας πόλης κι ένα επισκέψιμο αρχαιολογικό πάρκο, στη μεγαλόπρεπη γαλήνη του Πιερικού τοπίου. Σιγά-σιγά ανηφορίζω τον Όλυμπο και η θέα πέρα από την κοιλάδα προς τον **Κάτω Όλυμπο** στα νότια και τη θάλασσα στα ανατολικά γίνεται ολοένα και πιο εντυπωσιακή. Νιώθω να πλησιάζω την μυθική κατοικία των αρχαίων Θεών, στην πραγματικότητα όμως φτάνω στα όρια του νομού Λάρισας. Η διακριτική σχετική πινακίδα με φόντο τα έλατα της βουνοπλαγιάς μου φαίνεται τόσο κόντρα στην στερεοτυπική εικόνα για την Λάρισα, που μου φέρνει αβίαστα ένα χαμόγελο. Σκέφτομαι πως έχοντας τριγυρίσει στον νότιο Όλυμπο, τον Κάτω Όλυμπο, την **Όσσα** και το **Μαυροβούνι** έχω δει μερικά από τα πιο όμορφα δασικά συμπλέγματα της πατρίδας μας και μάλι-

Το Καρυώτικο ρέμα κατεβαίνει ορμητικό.

Τεράστια βαθύσκιωτα πλατάνια κοσμούν τα ρέματα που κατεβαίνουν από τον Όλυμπο.

στα διαφορετικά μεταξύ τους, με εναλλαγή φυλλοβόλων και κωνοφόρων, άφθονα τρεχούμενα νερά κι υπέροχα ορεινά λιβάδια. Ένας σφηκιάρης **Pernis apivorus** (ένα δασόβιο αρπακτικό στο μέγεθος της γεράκινας που τρέφεται με έντομα) γυροπετά από πάνω μου και μου θυμίζει τον πιο σημαντικό λόγο που από παιδί αγάπησα αυτόν τον τόπο: τα πουλιά! Παιδί της πόλης, επισκεπτόμουν το χωριό του πατέρα μου σε περιόδους διακοπών, την **Ροδιά** Τυρνάβου και, πνεύμα περιπλάνησης και ανακάλυψης καθώς ήμουν, οι βόλτες μου σε περιβόλια, χωράφια κι ακροποταμιές με έφεραν σε επαφή με τα πλάσματα που κατοικούσαν εκεί. Κι ανάμεσά τους τα πουλιά, πολύχρωμα, αεικίνητα, κελαηδιστά, με τράβηξαν στον μαγικό κόσμο τους. Ο ίδιος θεός Κώστας που προανέφερα, μεγαλωμένος στα χωράφια και τις ρεματιές, τα ήξερε και μου τα αναγνώριζε, μέχρι να προμνηθευτώ κι εγώ τα πρώτα μου κιάλια κι ένα βιβλίο-οδηγό αναγνώρισης

για τα πουλιά της Ελλάδας. Και μέρος της γοητείας τους ήταν όλα αυτά τα ονόματα των πουλιών που ο θεός μου έλεγε στην ντοπιολαλιά, τόσο όμορφα, αστεία και διαφορετικά από τα «επίσημα» του βιβλίου: πλιαγγούρια οι Μελισσοφάγοι, τολουρί η Πετροτριλίδα (που κάθε βράδυ ψάχνει την χαμένη της ζώνη-λουρί), πούπος ο Τσαλαπετεινός (από την χαρακτηριστική φωνή του που-που-που). Και φυσικά αξέχαστη η επίσκεψή μου στη δασική θέση «**Μπι-χτέσι**», πάνω από το χωριό Καρυά, όταν τον Σεπτέμβρη του 1985 είδα τον πρώτο μου Χρυσαιτό από κοντά και κόντεψα να λιποθυμήσω από τον ενθουσιασμό μου.

Από τότε πολλά άλλαξαν. Δεν βλέπει κανείς πια εύκολα Χρυσαιτούς στον Όλυμπο, οι Μαυρόγυπες και τα Όρνια του Κάτω Ολύμπου, παρόντα ως το 1990, χάθηκαν και οι αλλαγές συνεχίζονται καταγιστικές. Κι όμως, όχι πάντα προς το χειρότερο.

Επιστρέφω στην διαδρομή μου, τον δρόμο

Λεπτοκαρυάς-Καρυάς, για να συναντήσω στα αριστερά μου την **Μονή Κανάλων**. Είναι ένα μοναστήρι που η παράδοση θέλει να ιδρύθηκε τον **11^ο αι. μ.Χ.** και ήκμασε τον 17^ο αιώνα, στην τουρκοκρατία. Γενικά στον Όλυμπο κατέφευγαν ορθόδοξοι μοναχοί κι ασκητές, χτίζοντας πολλά μοναστήρια. Η μονή Κανάλων (Ιερά Μονή Γενεσίου της Θεοτόκου Καρυάς) ονομάστηκε έτσι από τους τέσσερεις χείμαρρους που σχηματίζουν το ρέμα **Ζυς** (Ζηλιάνα), το ίδιο ρέμα που περνά από τα Λείβηθρα και χύνεται στο Αιγαίο. Πριν 25 μόνο χρόνια διανυκτέρευσα στο ερειπωμένο μοναστήρι σπίνοντας την σκηνή μου στην κατάσπαρτη με θάμνους κι αγριόχορτα αυλή του. Το 2001 συντηρήθηκε και σήμερα λειτουργεί ως γυναικεία μονή. Οκτώ χιλιόμετρα δυτικότερα βρίσκεται το ορεινό χωριό **Καρυά**, ιδρυθέν τον **17^ο αιώνα**. Μαζί με την **Σκαμνιά** και την **Κρυόβρυσση** (Πουλιάνα) συνθέτουν την ενότητα των παραολύμπιων χωριών. Φαίνεται ότι, ευρισκόμενη πάνω στις οδούς σύνδεσης

Θεσσαλίας και Μακεδονίας, η όλη περιοχή, γνωστή και ως **Περραιβία** στην αρχαιότητα, ήταν πάντοτε ένας συνοριακός τόπος, ένα πέρασμα. Εδώ, στα οροπέδια και τα φαράγγια των νότιων πλαγιών του Ολύμπου, είχαν αποσυρθεί οι Περραιβοί πιεζόμενοι από τους **Λαπίθες** και τους **Θεσσαλούς**. Αργότερα, Ρωμαίοι, Βούλγαροι, Σέρβοι περνούν από εδώ ενώ από τον 11^ο αι. μ.Χ. εμφανίζονται οι **Βλάχοι**. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας η Καρυά ήταν τσιφλίκι του Λαρισαίου **Νακούπ εφέντη** και οι κάτοικοί της κολίγοι. Η ανυπότακτη φύση τους όμως τους εξασφάλισε κάποια προνόμια, όπως μια ένοπλη πολιτοφυλακή. Οι κάτοικοι του Ολύμπου, σε αντίθεση με τους καμπίσιους, θα αντισταθούν στους κατακτητές και θα συγκροτήσουν ένοπλα σώματα (αρματολίκια). Το ιερό βουνό θα γίνει καταφύγιο και κρησφύγετο κλεφτών κι αρματολών, αναδεικνύοντας πλήθος καπεταναίων, όπως ο **Γ. Τζαχείλας** και ο **Γ. Ολύμπιος**. Αργότερα βέβαια, μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους,

Ευτυχισμένες αγελάδες της κρεατοπαραγωγικής φυλής Limousine στο οροπέδιο της Καρυάς.

Η Σκαμνιά, σε βαθύ ύπνο εγκατάλειψης,
στους πρόποδες του Ολύμπου.

πολλοί θα συνεχίσουν τη δράση τους ως διαβόητοι ληστές, όπως ο **Γιανγκούλας**. Η πολυτάραχη ιστορία της περιοχής καθορίζεται κι από το ότι το **1881**, με την χάραξη των νέων ελληνικών συνόρων, τα παρασούμπια χωριά μένουν στην οθωμανική κυριαρχία για να ελευθερωθούν το **1912**. Τα δεινά συνεχίζονται κατά τον 2^ο παγκόσμιο πόλεμο με τους γερμανούς κατακτητές να κατακαίουν τα χωριά και να εκτελούν κατοίκους τους, ενώ και στη διάρκεια του εμφυλίου τραγικές ιστορίες αλληλοεξόντωσης εκτυλίχθηκαν στις πλαγιές του ιερού βουνού. Υπό την πίεση όλων αυτών των γεγονότων πολλοί άφησαν τα ορεινά χωριά κι εγκαταστάθηκαν στα καμποχώρια **Ροδιά, Δελέρια, Αμπελώνα, Γόννους**. Μεταξύ αυτών και οι πρόγονοί μου. Έτσι, πέρα από την συγκίνηση που νιώθω διασχίζοντας το οροπέδιο της Καρυάς, είναι και η προφορική παράδοση της γνώσης ότι τα οστά του παππού μου, **Κυριάκου Οικονομίδη**, βρίσκονται μαζί με πολλά άλλα σε ένα

οστεοφυλάκιο της μονής **Αγίας Τριάδας Σπαρμού Ολύμπου**, πέρα στις οκαμινιώτικες μαγούλες. Ο παππούς έχασε τη ζωή του μαζί με πλήθος άλλους στη διάρκεια του εμφυλίου και δεν τάφηκε ποτέ. Οι πληγές του πολέμου αυτού, κυρίως με τη μορφή πολιτικών αντιπαραθέσεων και μίσους ανάμεσα σε ολόκληρες οικογένειες, καθόρισε για δεκαετίες την τοπική κοινωνία και την μικρο-ιστορία της, και μόνο οι πολύ νεώτεροι δείχνουν να τις ξεπερνούν. Σήμερα οι κοιλάδες των παρασούμπιων χωριών ατενίζουν τις εναλλαγές των εποχών ψύχραιμες κι ερημωμένες. Τα χιόνια του χειμώνα, τ' αγριολούλουδα της άνοιξης, τα στάχυα του καλοκαιριού και τα καρύδια και τα κάστανα του φθινοπώρου μένουν χωρίς τα παιχνίδια των παιδιών και τα γλέντια των μεγάλων. Οι κάτοικοι μετανάστευσαν στις πόλεις, από την Λάρισα ως το Τορόντο κι από την Αθήνα ως την Μελβούρνη. Η φύση, αργά και σταθερά, επαναποικίζει τις εγκαταλελειμμένες καλλιέργειες. Και οι πλατείες των χωριών

Αγριολούλουδα, πολύτιμα στολίδια των ορεινών λιβαδιών.

Τοιχογραφίες στην Ι. Μ. Αγίας Τριάδας Σπαρμού.

περιμένουν τον Αύγουστο για να ζωντανέψουν από τις χαρούμενες φωνές των επισκεπτών, που γυρίζουν στον γενέθλιο τόπο για να ψηλαφήσουν τις ρίζες τους, να πάρουν δυνάμεις και να επιβεβαιώσουν αυτή την αίσθηση του «ανήκειν» σε μια κοινότητα με κοινή προέλευση κι αξίες. Ή έστω την ψευδαίσθηση.

Καθώς ανηφορίζω τον Κάτω Όλυμπο σκέφτομαι ότι αυτή η κορυφογραμμή ήταν το σύνορο Ελλάδας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1881. Όχι πολύ παλιά δηλαδή. Το σύνορο ξεκινούσε από τα Τέμπη κι έφτανε στην Άρτα. Ωστόσο, επειδή οι πληθυσμοί του τόπου ήταν μικτοί (Έλληνες και Τούρκοι) κι επειδή η χάραξη των συνόρων ήταν αποτέλεσμα συνθηκών που υπογράφονταν από τις μεγάλες δυνάμεις, πολλοί επέλεξαν να μείνουν στα μέρη που γεννήθηκαν και να μην φύγουν, ενώ άλλοι ξεκινούσαν τον πικρό δρόμο του ξεριζωμού. Δεν θα ξεχάσω την

ιστορία του **Δημητράκη Καρακώστα**, κατοίκου Ροδιάς, όπως μου την διηγήθηκε ο γιος του Νίκος. Ο Καρακώστας πολέμησε με τα ελληνικά στρατεύματα στην Μικρά Ασία το 1922. Εκεί, στα βόρεια της Ανατολίας, στο **Εσκή Σεχίρ** συνάντησε κάποιον Τούρκο που είχε γεννηθεί στα τέλη του 19^{ου} αι. στην περιοχή της Ροδιάς (τότε **Μουσαλάρ**), μιλούσε ελληνικά και είχε πουλήσει πρόβατα και χωράφια στον πατέρα του Καρακώστα, Γιάννη, προτού φύγει για την Τουρκία. Η ιστορία αυτή πάντα με συγκινεί και μου θυμίζει πρώτα από όλα ότι οι μοίρες των ανθρώπων καθορίζονται πολλές φορές από εξωγενείς παράγοντες που δεν ελέγχουμε, αλλά και το ότι οι μετακινήσεις και μεταναστεύσεις των πληθυσμών ήταν συνυφασμένες με την ροή της ιστορίας (μήπως μας θυμίζει κάτι αυτό;).

Από τον αυχένα στο **Γκουνταμάνι** (την δεύτερη ψηλότερη κορυφή του Κάτω Ολύμπου στα **1419** μέτρα) ατενίζω ανε-

Ο τεκές του Χασάν Μπαμπά έξω από τους Γόννους, που θεωρούνταν θαυματουργός για τις άτεκνες γυναίκες που ήθελαν να αποκτήσουν παιδιά.

Ο μιναρές του τζαμιού του Αργυροπούλιου, στέκει σήμερα στην αυλή ενός ιδιωτικού οικήματος,

μπόδιστα την μεγάλη πεδιάδα: ο κάμπος του Τυρνάβου και ο κάμπος της Λάρισας εκτείνονται κατάσπαρτοι, σαν μωσαϊκό, ως που φτάνει το μάτι. Αμέσως από κάτω μου ο **Καράλακας**, ένα βαθύ ρέμα, που στις 6 Μαΐου του 1944 έγινε το θέρετρο επικής μάχης για τη διάσωση 12 Εβραϊκών οικογενειών της Λάρισας, που είχαν καταφύγει στα ορεινά μαντριά για να σωθούν.

Οι απώλειες των Γερμανών ήταν τεράστιες και οι Εβραίοι σώθηκαν, ενώ οι γηροντότεροι κάτοικοι της Ροδιάς ακόμα θυμούνται τον αχό των οβίδων και των πολυβόλων που ερχόταν από τα βάρη του βουνού.

Το πρώτο λοιπόν από τα χωριά που συναντά ο επισκέπτης καθώς κατφορίζει στον κάμπο είναι η Ροδιά. Το χωριό αυτό ιδρύθηκε τον 15^ο αι. από τους Οθωμανούς και, μαζί με πολλά άλλα της περιοχής,

αποικίστηκε από 6000 περίπου **Γιουρούκους** φερμένους από την περιοχή του **Ικονίου**, γι' αυτό και ονομάστηκαν «**Κοινιάρηδες**». Αυτοί συμβίωναν ειρηνικά με τους Χριστιανούς κατοίκους του τόπου, μια και όλους τους ένωσε η κοινή προσπάθεια για την καλλιέργεια της γης, αλλά και η ελνοσσία και η πανώλη που μάστιζαν την περιοχή. Τότε λοιπόν ιδρύθηκαν όλοι οι κοντινοί οικισμοί, το **Καρατζιόλ (Αργυροπούλι)**, το **Ντελέρ (Δελέρια)**, το **Καζακλάρ (Αμπελώνας)**, το **Τσαιρλί (Βρυότοπος)**, το **Δερελί (Γόννοι)** και κάμποσοι άλλοι που στο μεταξύ εγκαταλείφθηκαν. Σήμερα, δύσκολα κανείς θα διακρίνει τα απομεινάρια της οθωμανικής περιόδου. Ερειπωμένα κτίρια, όπως ο μιναρές στην συνοικία «**Τζαμί**» στο Αργυροπούλι ή ο τεκές του θαυματουργού για τους μουσουλμάνους **Χασάν Μπαμπά** κοντά στους **Γόννους** στέκουν σιωπηλοί

Ο Πννειός λίγο πριν εισέλθει στα Στενά της Ροδιάς.

μάρτυρες του οθωμανικού παρελθόντος. Δεν ήταν όμως Οθωμανοί οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής! Κι αυτό οφείλεται στο άλλο σπουδαίο φυσικό χαρακτηριστικό του τόπου, τον ποταμό Πννειό, που διασχίζει μαιανδρίζοντας τον λαρισινό κάμφο προτού κωθεί στα Στενά της Ροδιάς και μετά στα Τέμπη. Το **1987**, μια ομάδα αμερικανών ερευνητών με επικεφαλής τον καθηγητή **Curtis Runnels**, ανακαλύπτει στα Στενά της Ροδιάς ένα πραγματικό εργαστήριο **λιθοτεχνίας της Παλαιολιθικής εποχής**, πιθανότατα από ανθρώπους του τύπου του Νεάντερταλ. Χρονολογικά αναφερόμαστε στην εποχή 200-400 χιλιάδες χρόνια πριν από σήμερα, περίπου σε αντιστοιχία με την ηλικία του ανθρώπου των Πετραλώνων, δηλαδή των αρχαιότερων Ευρωπαίων. Πολύ αργότερα, κατά την Νεολιθική εποχή, στην περιοχή δημιουργήθηκαν μικροί οικισμοί. Είχαν την μορφή μικρού ψώματος («**Μαγούλας**») και οι κάτοικοί τους ασχολούνταν με το κυνήγι, το ψάρεμα, την

εκτροφή ζώων και την γεωργία. Περίπου 1 χιλιόμετρο ανατολικά της Ροδιάς, βόρεια της όχθης του Πννειού, βρίσκεται η **Μαγούλα Πέρα Μαχαλά**, χαρακτηριστικό απομεινάρι ενός πρώιμου γεωργοκτηνοτροφικού πολιτισμού. Η μαγούλα είναι κυκλική με διάμετρο **200** μέτρα και ύψος **4**, ενώ στην κορυφή της υπάρχει τύμβος. Στα 1995, κάτοικοι του χωριού που όργωναν ένα κοντινό χωράφι, έκπληκτοι ανακάλυψαν ένα μυκηναϊκό νεκροταφείο, ενώ κι εγώ ο ίδιος έχω πολλές φορές ανακαλύψει όστρακα (θραύσματα πήλινων αγγείων) στην γύρω περιοχή.

Μετά από αλληπάλληλες συγκρούσεις μεταξύ των πρωτοελληνικών φύλων της περιοχής (**Περραιβών, Φλεγύων, Λαπίθων, Δολόπων και Μαγνήτων**) φαίνεται ότι τον **9^ο** αι. π.Χ. η χώρα οριστικά κατακτήθηκε από τους Θεσσαλούς δίνοντας στον τόπο και το όνομα **Θεσσαλία**. Η γη μοιράστηκε σε κλήρους και φαίνεται ότι οι μεγάλες γαιοκτησίες που ανήκαν σε γένη (συμπλέγματα οικογενειών) αποτέ-

λεσαν από τότε τον κανόνα στην περιοχή. Πόλεις ιδρύθηκαν όπως η **Γυρτώνη**, η **Ηλώνη**, η **Φάλαννα**, το **Μόψιον** και ο **Γόννος** με παρουσία και στους ιστορικούς πλέον χρόνους.

Ζωοδότης και τροφός της εύφορης γης εδώ, ο αργυροδίνης (κατά τον Όμηρο) **Πηνεϊός**, ο οποίος μετά από 200 χιλιόμετρα πορείας, από την Πίνδο καταλήγει στο Αιγαίο. Στο διάβα του δέχεται τα νερά πολλών μικρότερων παραποτάμων, μαιανδρίζει μεγαλόπρεπα περιστοιχισμένος από λεύκες, πλατάνια και ιτιές, διασχίζει τις στενές κοιλάδες του Καλαμακίου, της Ροδιάς και των Τεμπών πριν εκβάλλει στο Αιγαίο ενώ, μέσω του ρέματος **Ασμάκι**, δημιουργεί κι ένα εσωτερικό αποστραγγιστικό σύστημα προς το νότο, δημιουργώντας την αποξηραμένη το **1962** και πλέον ανασυσταθείσα λίμνη **Κάρλα**. Η Κάρλα δεν ήταν η μοναδική λίμνη της περιοχής της Λάρισας. Στο οροπέδιο της **Καλλιπεύκης (Νεζερού)**, στον Κάτω Όλυμπο, σε υψόμετρο **1235** μέτρων, βρισκόταν η λίμνη **Ασκουρίς** που αποξηράνθηκε το

1907, δίνοντας στην Καλλιπεύκη τη δυνατότητα να γίνει μια από τις πιο σημαντικές καλλιεργητικές περιοχές πατάτας της χώρας. Και τέλος, στη ΒΔ άκρη του κάμπου, στη ρίζα της **Μελούνας**, η λίμνη-πηγή **Μάτι Τυρνάβου**. Το σκούρο της χρώμα την κάνει να μοιάζει με μάτι, όταν κανείς την βλέπει από ψηλά καθώς κατηφορίζει από την πεδιάδα της Ελασσόνας. Η λίμνη Μάτι τροφοδοτούσε με το αναβλύζον γάργαρο νερό της πολλούς νερόμυλους που σήμερα είναι ανενεργοί. Μόνον αυτός κοντά στο Αργυροπούλι λειτουργεί ως δριστεύλα (νεροτριβή) για το πλύσιμο φλοκάτων και κουβερτών, διατηρώντας μια παράδοση αιώνων.

Μια βόλτα στα χωριά του κάμπου δείχνει όλο αυτό το μεταβατικό κλίμα αλλαγής που αδιάκοπα σαρώνει τα μέρη που ανέκαθεν είχαν πλούσιους φυσικούς πόρους. Εδώ η γη είναι εύφορη και παραγωγική. Ευνοεί αποδοτικές καλλιέργειες, συντηρεί μεγάλα κοπάδια αιγοπροβάτων και αγελάδων, τροφοδοτεί συσκευαστήρια αγροτικών προϊόντων και δίνει δουλειά

Η λίμνη Μάτι, η τελευταία εναπομείνασα φυσική λίμνη του κάμπου της Λάρισας.

Ανακαινισμένες αποθήκες στο κονάκι του Παπαγεωργίου στη Γυρτώνη.

σε χιλιάδες εργάτες. Η σύγχρονη τεχνολογία όμως μεταμορφώνει την γεωργική πρακτική, και σε συνδυασμό με την κλιματική αλλαγή, την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισης εδαφών και νερού, την αλλαγή της σύνθεσης του πληθυσμού με την φυγή των νέων προς τις πόλεις και την έλευση ξένων μεταναστών, που αποτελούν τα νέα εργατικά χέρια, δημιουργούν ένα φυσικό και κοινωνικό τοπίο πολύ διαφορετικό. Ας σκεφτούμε ότι μόλις 100 χρόνια πριν, το μείζον ζήτημα στην περιοχή ήταν το αγροτικό, η συγκέντρωση δηλαδή τεράστιων εκτάσεων γης (τσιφλικιών) στα χέρια εύπορων επιχειρηματιών που είχαν την άνεση να αγοράσουν τη γη που πουλούσαν οι αποχωρούντες τούρκοι ιδιοκτήτες. Οι τσιφλικάδες είχαν στην δούλεψή τους χιλιάδες κολίγους που ζούσαν σε άθλιες συνθήκες, ακτήμονες και υπερχρεωμένοι.

Χρειάστηκαν γενναίοι αγώνες, η δράση εμπνευσμένων ανθρωπιστών όπως του νομικού **Μαρίνου Αντύπα** και η αιματοχυσία στο **Κιλελέρ το 1910** για να πειστούν οι Έλληνες πολιτικοί να προχω-

ρήσουν το **1922-23** στην απαλλοτρίωση των τσιφλικιών και την απόδοση της γης στους ακτήμονες.

Στα χωριά τα παλιά σπίτια των γαιοκτημόνων στέκουν αδειανά, πολλές φορές υπό κατάρρευση. Μια επίσκεψη στο χωριό Γυρτώνη μας επιφυλάσσει τη γνωριμία με ένα από τα πιο εντυπωσιακά κονάκια της περιοχής : το **κονάκι (κατοικία του γαιοκτήμονα-τσιφλικά)** του Παπαγεωργίου. Ο **Στυλιανός Παπαγεωργίου** το αγόρασε από τους αδερφούς **Κουλουμόπουλους** το **1912** μαζί με το τσιφλικί τους, έκτασης **36000** στρεμμάτων. Απασχολούσε πάνω από **600** ανθρώπους και στο χωριό ακόμη διακρίνονται οι στάβλοι, οι αποθήκες αλλά και το σχολείο, τα μαγειρεία και το νοσοκομείο που είχε χτίσει ο γαιοκτήμονας. Μετά τον πόλεμο, βομβαρδισμοί και καταστροφές άφησαν το κονάκι ένα ερείπιο. Σήμερα δικαίως αποκαλείται κονάκι των πελαργών, μια και φιλοξενεί οκτώ πελαργοφωλιές!

Λίγο νοτιότερα, κοντά στο **Ομορφοχώρι**, το κονάκι της οικογένειας Λύτρα ακόμη αντιστέκεται. Αγορασμένο το **1943** από

τον μεγαλοκτινοτρόφο της Αβδέλλας Γρεβενών **Δημοσθένη Λύτρα**, μαζί με **1500** στρέμματα γης, απασχολούσε στην ακμή του μέχρι και **150** εργατές. Στους σύγχρονους καιρούς ανακαινίστηκε με υποδειγματικό τρόπο από τον φιλότεχνο ιατρό **Νίκο Λύτρα**, γιο του Δημοσθένη, και πλέον μοιάζει περισσότερο με μια γκαλερί σύγχρονης τέχνης.

Η σύγχρονη ζωή στο χωριό έχει πλέον αλλάξει. Οι λασπωμένοι χωματόδρομοι του '60 και του '70 έδωσαν τη θέση τους σε πυκνούς ασφαλτόδρομους. Ο ηλεκτροφωτισμός είναι πλήρης και τ' αστέρια στον νυχτερινό ουρανό δυσδιάκριτα. Οι λιγοστοί γέροντες κάθονται στις εξώπορτες των σπιτιών όλο και πιο σπάνια, η ζωή έχει μεταφερθεί μέσα, μπροστά στις οθόνες της τηλεόρασης και του υπολογιστή. Τα παιδιά σχολικής ηλικίας είναι λίγα και τα σχολεία στα μικρότερα χωριά έχουν κλείσει. Οι αργαλειοί, τα αδράχτια, τα τσικρίκια και τα μπακιρένια σκεύη σκονίζονται σε παλιές αποθήκες. Οι νέοι φεύ-

γουν από τα χωριά και πάνε στις πόλεις για σπουδές και δουλειά. Επιστρέφουν για να δουν τους γέροντες γονείς και να αποτίσουν φόρο τιμής στα μέρη της καταγωγής. Έτσι και η **Κλαίρη Οικονομίδου**, δασκάλα στην Κατερίνη με καταγωγή από την Ροδιά, την συγκινεί η επίσκεψη στο πατρικό σπίτι, εμπνέεται και αναβαπτίζεται ερευνώντας τα παλιά. Μου δείχνει με συγκίνηση και υπερηφάνεια οικογενειακές της φωτογραφίες. Μου μιλά για τον πρόγονό της, **Αθανάσιο Οικονομίδη**, από την Καρυά, που σπούδασε ιατρική στην Αθήνα στα τέλη του 19^{ου} αι. κι επέστρεψε στον Όλυμπο για να ασκήσει τις δυο μεγάλες του αγάπες: το λειτουργήμα της ιατρικής και μάλιστα μελετώντας τα θεραπευτικά βότανα του Ολύμπου, και την συλλογή και καταγραφή των δημοτικών τραγουδιών του Ολύμπου. Με τίτνια προσπάθεια εξέδωσε την συλλογή των τραγουδιών του τόπου του και συνέγραψε βιβλία για την ιστορία της Καρυάς και τα έθιμα των κατοίκων της, διασώζοντας

Η Κλαίρη Οικονομίδου με την μητέρα της Φανή, Γκράικες από την Ροδιά.

πολύτιμη γνώση. Η Κλαίρη συνεχίζει και μου εξηγεί ότι οι άνθρωποι που κατοικούν στο χωριό αλλά και στην ευρύτερη περιοχή προέρχονται κι από άλλους τόπους κι άλλα πολιτισμικά σύνολα: είναι **Γκρέκοι, Βλάχοι, Κουπατισαραίοι, Καλαρίτες και Σαρακατσάνοι**. Η κάθε οικογένεια έχει έντονη την συνείδηση της προέλευσής της και συχνά διατηρεί ευλαβικά παραδόσεις ή και το γλωσσικό ιδίωμα, όπως για παράδειγμα οι λατινόφωνοι Βλάχοι.

Εξάιρεση κι ο νέος αγρότης **Κώστας Γρουσόπουλος** που με ξενάγησε στο περιβάλλον του έξω από την Ροδιά. Ο Κώστας σπούδασε δασολογία, πάντα όμως του άρεσε η ενασχόληση με τη γη. Έτσι αποφάσισε να αναλάβει τα κτήματα του παππού του. Μου εξηγεί ότι για να είναι κανείς πετυχημένος σαν αγρότης πρέπει να ενσωματώσει όλες τις σύγχρονες καλλιεργητικές γνώσεις και μεθόδους. Ο ίδιος καλλιεργεί το καλοκαίρι βερικόκα μιας επιλεγμένης γαλλικής πρώιμης ποικιλίας. Η διάταξη των δέντρων είναι τέτοια που να επιτρέπει φύτευση 700 ριζών σε 12 στρέμματα, το πότισμα είναι φυσικά με σταγόνα ενώ η συγκομιδή γίνεται με τεχνικά μέσα που ελαχιστοποιούν την ανάγκη σε εργατικά χέρια. Βέβαια δεν είναι όλα πάντα εύκολα. Στους όψιμους παγετούς της άνοιξης ο Κώστας κάθεται νύχτα στο χωράφι κι ανάβει με άκυρο φωτιά στα μεσοδιαστήματα των δέντρων για να μην τα «κάψει» ο πάγος. Και το χειμώνα που καλλιεργεί μπρόκολα, η λάσπη στο χωράφι, το κρύο και η βροχή είναι στην ημερήσια διάταξη. Κι όπως λέει ο ίδιος, τα φυτά δεν μιλάνε. Πρέπει να τα παρατηρείς καθημερινά, να αφουγκράζεσαι τις ανάγκες τους και, φυσικά, να δίνεις καθημερινά μια μάχη με τις καιρικές συνθήκες.

Όμως στα χωριά υπάρχει και μια νέα κινητήρια δύναμη. Από το 1990 και μετά, με την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», και ειδικά με το άνοιγμα των συνόρων της Αλβανίας, πολλοί νέοι άνθρωποι, διψασμένοι για δουλειά και πρόοδο, ήρθαν στη χώρα μας και την έκαναν νέα τους πατρίδα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ο **Xhevi Hyra**. Ο Τζέβι είναι σήμερα

37 ετών. Ήρθε στην Ελλάδα όταν ήταν 15. Θυμάται να περπατά για 6 μέρες μέσα στο καταχείμωνο. Θυμάται να τον εγκαταλείπουν οι δυνάμεις του, να παρακαλά να τον πιάσει η αστυνομία για να ζεσταθεί. Θυμάται να καταφεύγει σε εγκαταλειμμένα παγωμένα ερείπια για προστασία. Κι ώ του θαύματος, να φτάνει στα Γιαννιτσά. Κι από εκεί στην περιοχή της Λάρισας. Ξεκίνησε να δουλεύει στα στάρια και τα τριφύλλια, τα βαμβάκια και τα καλαμπόκια, και φυσικά στα πρόβατα. Έμεινε στο στάβλο, δίπλα στα ζωντανά. Σιγά-σιγά κέρδισε την συμπάθεια και την εύνοια του αφεντικού του. Έκανε χαρτιά, νομιμοποιήθηκε. Έμαθε καλά την αγροτική δουλειά. Σήμερα είναι παντρεμένος, έχει τρία παιδιά και είναι περήφανος ιδιοκτήτης μιας μικρής μονάδας εκτροφής προβάτων που την δουλεύει μαζί με την σύζυγό του **Νίλντα**. Τα παιδιά του πάνε σχολείο και θέλει να μείνει στην Ελλάδα για πάντα.

Συνεχίζω την περιπλάνησή μου σε μια γη που αποκαλώ ιδιαίτερη πατρίδα μου. Πολλά πράγματα έχουν αλλάξει. Μερικά προκαλούν μελαγχολία, μερικά προβληματισμό. Αρπάζομαι όμως από τις γνώριμες εικόνες του κάμπου που από παιδί χαραχτηκαν στη μνήμη μου. Το θρόισμα του αέρα στα χρυσοπράσινα σταροχώρα που λικνίζει τα στάχια. Τα κικινέζια που αδιάκοπα πηγαινοέρχονται ανάμεσα στις κεραμοσκεπές και φτεροκοπούν ακούραστα πάνω από τα χωράφια ψάχνοντας ποντικάκια κι έντομα. Το μεγαλοπρεπές βάδισμα των πελαργών στους φρεσκοποτισμένους αγρούς. Τις αγέρωχες κορυφές του Ολύμπου στον βόρειο ορίζοντα και την χαρακτηριστική πυραμίδα της Όσας στον ανατολικό. Οδηγώ προσπερνώντας στα αριστερά μου τον λόφο **Γεντίκι**. Από μακριά μοιάζει ένα ξερό πετροβούνι. Λίγοι γνωρίζουν ότι από εδώ εξορύσσονταν ο περίφημος πράσινος θεσσαλικός λίθος, το **μάρμαρο Χασάμπλης**. Από τα πολυτιμότερα του είδους του, έχει χρησιμοποιηθεί στον διάκοσμο της Αγίας Σοφίας της Κωνσταντινούπολης, του Αγίου Μάρκου της Βενετίας και του Τοπ Καπί. Σήμερα η εξόρυξή του είναι ασύμφωρη, μια κι έχει

αντικατασταθεί από φθηνότερες λύσεις. Το βαθύ πράσινο χρώμα του και τα μοναδικά του σχέδια προέρχονται κατευθείαν από τον βυθό της θάλασσας της Τηθύος,

ενώ ήταν το 5^ο πιο πολύτιμο πέτρωμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ τεύχος 114) Λίγο νοτιότερα, έξω από την **Γλαύκη**, ένα

Φλαμίγκο τρέφονται στα πλημμυρισμένα λιβάδια της ανασυσταθείσας Κάρλας.

αδιάκοπο πήγαινε-έλα τραβά την προσοχή μου. Σε έναν τεχνητό πευκώνα, όχι ιδιαίτερα μεγάλο, έχει σπηθεί μια ακμάζουσα αποικία ερωδιών. Σταχτοσκινιάδες, Λευκοσκινιάδες, Νυχτοκόρακες, Κρυπτοσκινιάδες έχουν στήσει ένα πολύβουο πανηγύρι. Φωλιάζουν στα κλαδιά των πευκών και μου γεννούν την προφανή απορία. Μα που είναι το νερό; Τόσα παρυδάτια πουλιά χρειάζονται νερό, μια λίμνη, ένα ποτάμι, κάτι... Κάπου εδώ γύρω θα είναι. Η μνήμη του νερού με οδηγεί. Συνεχίζω κι ο φιδωτός δρόμος σέρνεται στους πρόποδες του **Μαυροβουνίου**, ενός ομαλού βουνού που συνδέει την **Όσσα** με το **Πήλιο**. Σύντομα φτάνω στο **Καλαμάκι**. Έξω από το χωριό, κρυμμένος πίσω από ένα ανάχωμα, ένας από τους ταμιευτήρες που δημιουργήθηκαν κατά μήκος του ρέματος Ασμάκι. Οι ταμιευτήρες ακολουθούν την πορεία της κοίτης της αποστράγγισης του Πηνειού που μέχρι το **1961** τροφοδοτούσε την λίμνη **Κάρλα ή Βοιβνίδα**. Επρόκειτο για μια εκτεταμένη ρηχή λίμνη με έκταση **180** χιλιάδες στρέμματα και μέγιστο βάθος **6** μέτρα. Η επιθυμία για απόδοση καλλιεργήσιμης γης σε ακτήμονες, η απαλλαγή από τις υπερχειλίσεις και η πληγή των κουνουπιών και της ελονοσίας οδήγησαν σε ένα από τα μεγαλύτερα έργα εκσυγχρονισμού της ελληνικής γεωργίας. Το νερό της λίμνης οδηγήθηκε μέσω μιας σήραγγας μήκους **10** χιλιομέτρων στον Παγασπικό. Τι απογοήτευση όμως! Το μικροκλίμα της περιοχής επηρεάστηκε δραματικά. Οι βροχές σταμάτησαν, ο υπόγειος υδροφόρος ορίζοντας υποχώρησε και οι εκτάσεις που αποκαλύφθηκαν απειλήθηκαν με ερημοποίηση. Έτσι το **1999** άρχισε εκ νέου η τεχνητή δημιουργία ταμιευτήρα έκτασης **40** χιλιάδων στρεμμάτων. Το **2018** η νέα Κάρλα έγινε πραγματικότητα.

Λίγα λεπτά αργότερα στέκομαι μαζί με τον **Γιώργο Κατσαδωράκη**, βιολόγο και πρωτεργάτη της δημιουργίας της Εταιρείας Προστασίας Πρεσπών και τον **Σταύρο Πολύμερο**, δασολόγο από την Λάρισα, στο ανάχωμα βορειοδυτικά της νέας λίμνης. Δεν πιστεύω στα μάτια μου καθώς

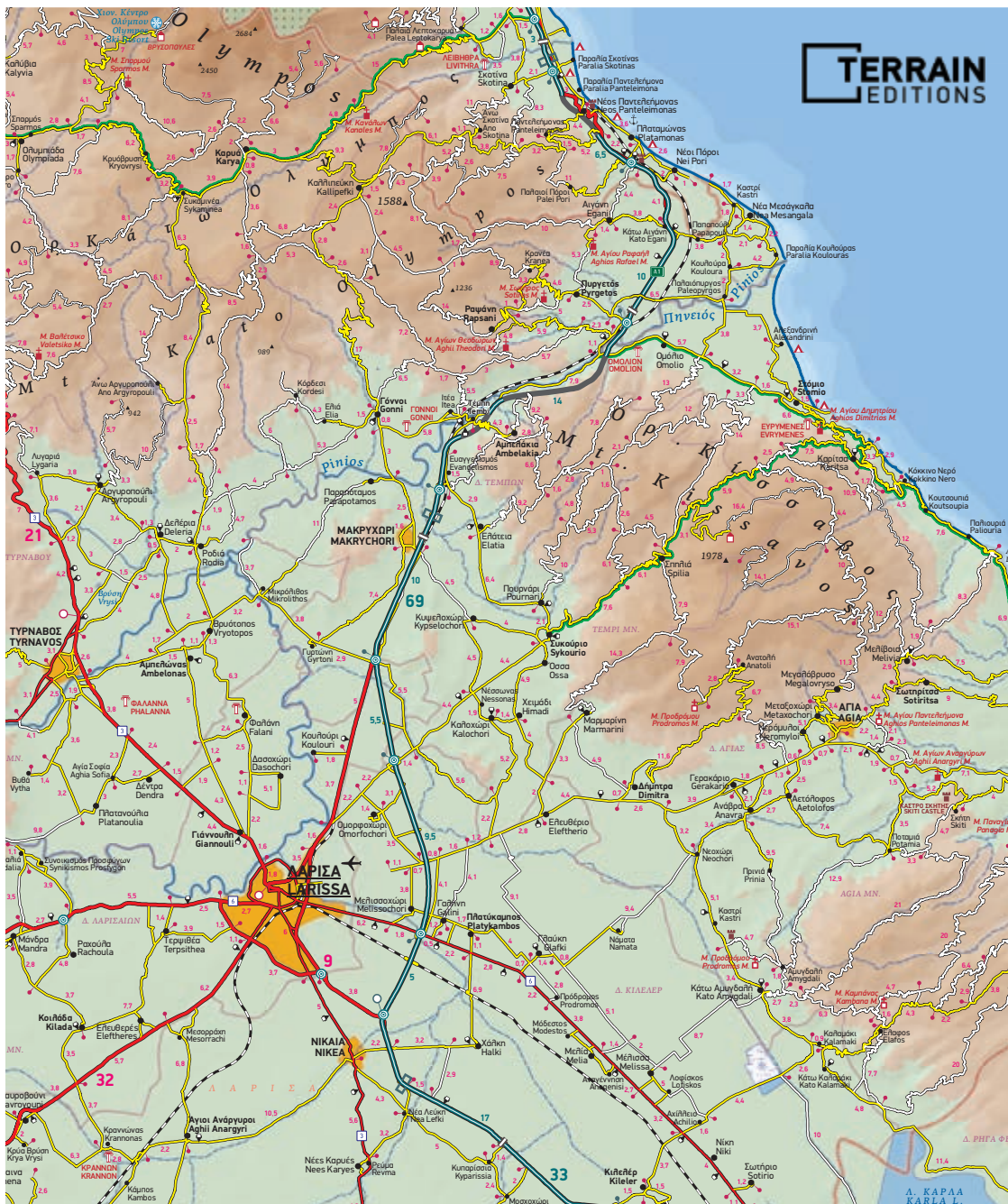
Ο ταμειευτήρας της Γλαύκης, σχεδόν αποξηραμένος στα τέλη του Μάη. Στο βάθος το Γεντίκι.

εκατοντάδες πελεκάνοι, φλαμίγκο, ερωδιοί, κορμοράνοι, πάπιες και αρπακτικά πουλιά παρελαύνουν κυριολεκτικά μπροστά μας. Οι επιστήμονες μου εξηγούν ότι τα πουλιά, πολλά από αυτά μεταναστευτικά, κατά κάποιο θαυμάσιο τρόπο φαίνεται να βρήκαν τον δρόμο για την καινούργια λίμνη. Κάτι σαν προαιώνια συλλογική μνήμη καθοδηγεί την επιβίωση των φτερωτών επισκεπτών και επιτρέπει σε μένα να δω εικόνες που μου περιέγραφε ο θεός Κώστας όταν ήμουν παιδί και τις θεωρούσα ανεπιστρεπτή χαμένες. Οι επιστήμονες καλούνται τώρα να διαχειριστούν τα νέα δεδομένα: οι εισροές και η ποιότητα νερού της λίμνης, οι νέοι τύποι καλλιεργειών, η δημιουργία τεράστιων φωτοβολταϊκών πάρκων στα απέραντα χερσοτόπια του κάμπου και η επίδρασή τους στην άγρια ζωή.

Καθώς απολαμβάνω το πέταγμα των πελεκάνων πάνω από τον χρυσό κάμπο, σκέφτομαι τον κύκλο της ζωής που επαναλαμβάνεται αέναα, με αυτόν τον προαιώνια καθορισμένο ρυθμό, κινητοποιώντας ανθρώπους και ζωντανά, γेमίζοντας ζωή τον πλανήτη μας κι ελπίδα τα βάρη της ύπαρξής μου...

Πηγές

- **Αποστολία Πάνου** *Η Ροδιά στην ιστορική διαδρομή της Θεσσαλίας*, Θεσσαλονίκη 2019
- **6 Διαδρομές στην καρδιά της Ελλάδας** εκδόσεις Ζαρζώνη, Θεσσαλονίκη 2005
- **Προσωπικές επικοινωνίες με τους:** Αποστολία Πάνου, Νίκο Καρακώστα, Κλαίρη Οικονομίδου, Κώστα Γρουσόπουλο, Χηνί Ηγυα, Σταύρο Πολύμερο, Γιώργο Κατσαδωράκη. Θερμές ευχαριστίες σε όλους.

Τμήμα από τον χάρτη της Θεσσαλίας 1:200000 των εκδόσεων Terrain.